
USA po volbách v proudu změn

Karel Krátký

Volby prezidenta USA v listopadu 1992 byly nejen u nás sledovány s mnohem větší pozorností, než tomu bylo v uplynulých letech. Předvolební kampaň obnažila americkou skutečnost v dosud neobvyklém světle – jak uvnitř Spojených států, tak i v nových globálních podmínkách. Společným jmenovatelem těchto skutečností bylo jediné slovo – *změna*. Slovo, které se objevilo jako hlavní argument i jako charakteristika situace, v níž se volby odehrávaly.

Unikátním faktorem, podstatně ovlivňujícím současný vývoj i americké volby, byl konec studené války, symbolizovaný tím, že na „bojišti“ jako vítěz stanula jediná supervelmoc a její spojenci, jejichž základní zbraní byla ekonomická a vojenská síla, opírající se o prověřený systém demokracie a lidských svobod. Moc totalitního soupeře, vycházejícího z pseudovědecké ideologie, byla globálně zlomena, i když ještě úplně nezanikla. Nebezpečí recidivy stále trvá. To si však uvědomují spíše obyvatelé těch zemí, které po dlouhých letech pocítily závan svobody, než mnozí politici demokratické části světa, opájející se vědomím „porážky nepřítele“. Svět se de facto ocitl na křižovatce, v situaci jako po každém velkém válečném běsnění. Lze to přirovnat k roku 1815, 1918 či 1945, jak se to pokusil charakterizovat známý americký politolog profesor Zbigniew Brzezinski.¹ Tím větší zodpovědnost je proto před politiky všech zemí, ať velkých či malých, kteří svým jednáním nyní rozhodnou o tom, jaký svět po této „válce“ skutečně vstoupí do nového tisíciletí. Důležité slovo v tomto dialogu bude mít nový americký prezident Bill Clinton, zvolený 3. listopadu 1992.

Prezidentští kandidáti si jistě byli – byl v různé míře – vědomi této skutečnosti. Pokud jde o republikány, ti byli již 12 let u moci v Bílém domě i ve washingtonských vládních úřadovnách. Výše uvedená realita – porážka komunistické totality spolu s faktem, že se USA prokazatelně staly vítězi – měla být pro prezidenta Bushe hlavním trumfem, jenž měl sehrát jednoznačně rozhodující roli, nehledě navíc na jeho gloriolu vítěze v Perském zálivu v lednu 1991.

Avšak, jak se ukázalo, rozhodující roli ve volebních střetnutích sehrála situace doma, ve Spojených státech. Byly to především problémy americké ekonomiky, které se ukázaly největší slabinou při účtování dvanácti let republikánské administrativy. Vítězství a postavení USA ve světě se projevilo svými důsledky v růstu rozpočtového deficitu, ve výši zadluženosti, v růstu nezaměstnanosti a v nedořešení narůstajících sociálních a rasových problémů. Dva roky poté, co z mapy světa zmizel SSSR, se americkému voliči zdálo, že je to především americký občan, kdo potřebuje pomoc, spíše než svět, kam v uplynulých letech – zvláště ve formě vojenské výzbroje a americké pomoci – proudily výsledky výkonů americké ekonomiky.

A na tom byla založena volební kampaň Demokratické strany v čele s arkansaským guvernérem Billem Clintonem a se senátorem Albertem Gorem. Uvědomili si, že životní podmínky miliónů lidí, zejména mládeže, se zhoršily. Zvýšila se nejistota, jak splatit hypotéky, jimiž zatížili své domy, jak získat peníze na zaplacení studia svých dětí, z čeho platit poplatky za automobil. Během čtyř let Bushova prezidentování 23 miliónů lidí změnilo nebo ztratilo své zaměstnání. Mnozí je sice opět získali, ale místo 26 dolarů vydělali jen šest dolarů za hodinu.² Zvýšily se nejistoty mladých lidí, mnoho z nich nesehnalo práci, snížil se počet sňatků, sen o šťastné rodině ve vlastním domě se rozplýval. A životní pod-

mínky tzv. Afroameričanů, Asiaameričanů a Hispanoameričanů byly ještě horší než bělochů. Rasové nůžky se stále víc rozvírají.

Důsledky nedostatků v hospodářské politice se projevily stále silněji nejen mezi skupinou obyvatel s nízkými příjmy, ale velmi výrazně se projevily též v tzv. střední vrstvě, která postupně ztrácela své jistoty. „Bohatší se stávali ještě bohatšími – chudší ještě chudšími,“ což dokumentuje řada faktů. Např. v letech 1977–1990 pětina nejchudších podle příjmů zchudla o 5 %, zatímco pětina s nejvyššími příjmy zbohatla o 9 %. Jako hlavní příčina tohoto vývoje se uvádí daňová politika Reaganovy vlády, která snížila sazbu daně z příjmu u nejbohatších ze 70 % na 28 %, zatímco u středního stavu (s ročním příjmem 45 000–150 000 \$) ji zvýšila z 28 % na 33 procent.

Tato politika republikánů se projevila v sociálních podmínkách života amerického občana, i když celková životní úroveň v USA je všeobecně mezi nejvyššími na světě. Jestliže se ale před třiceti lety 60 % matek věnovalo rodině a domácnosti, pak nyní je 60 % matek nuceno chodit do zaměstnání. Není to však výrazem přehnané emancipace, ale přirozenou ekonomickou nutností. Tato skutečnost má vliv též na rozpad rodin (polovina manželství se rozvádí). Polovina dětí žije v neúplných rodinách, což se zvláště tíživě projevuje u černošské populace. Není divu, že roste vlna kriminality, zejména u mladistvých. V důsledku toho sedí milión Američanů ve vězeních. V této souvislosti musíme vidět i otázku potratů, proti nimž se republikáni postavili, otázku zdravotního zabezpečení, a to nejen dětí, ale všeho obyvatelstva. Jak uvádí německý *Die Zeit*, 37 miliónů Američanů (tj. 15 % všeho obyvatelstva) je bez jakéhokoli zabezpečení v době nemoci.³

Sociální síť je proto v USA místy napjatá a nelze se divit, že právě do této sféry zaměřili demokraté své volební úsilí a kritiku, což se projevilo v jejich volebním programu s názvem *Nová úmluva s americkým lidem*.⁴ Není možné ani nutné zde rozebírat celý dokument, ale spíš upozornit na hlavní cíle, vytyčené vítěznou stranou. Současně je si třeba uvědomit, že v USA není zvykem, aby se volební program stal politickým dogmatem, které se musí doslova plnit. Spíš jde o hlavní směry a přístupy, kde Američané očekávají vzhledem k výše naznačeným skutečnostem, jak si s nimi nová administrativa poradí, aby se jejich životní podmínky zlepšily.

Základem všeho je neinflační růst ekonomiky a pracovních příležitostí, které z něho vyplývají. K tomu by měly vést veřejné i soukromé investice, zejména do dopravy, technologie k zabezpečení životního prostředí, konverze vojenského průmyslu a na rozvoj celostátní spojové sítě. Úspory z obrany musí být produktivně reinvestovány pro vytváření pracovních míst v domácím prostředí, a to včetně investic do výzkumu, vzdělání a výchovy pro nová povolání. Tak selepší podmínky pro postupné vyrovnání rozpočtu. Demokraté si zřejmě uvědomili, jakou významnou roli v poválečném období sehrály nižší náklady věnované na zbrojení v Německu a zvláště v Japonsku, které umožnily nejen rozvoj moderního průmyslu, ale též jeho průběžnou inovaci prostřednictvím daňové politiky státu.

Zvláštní pozornost chtějí demokraté věnovat problematice měst, zemědělství, vzdělávání „na celý život“, přístupného širokým vrstvám obyvatelstva, nejen bohatým. Významné místo dostal i program zdravotní péče a nového systému všennárodního pojištění (v principu obdobný německému), posílení rodiny a odstranění diskriminace na úseku občanských práv a rovnosti všech ras.⁵

Vliv senátora Alberta Gora jako významného odborníka v otázkách ekologie a životního prostředí se projevil v požadavcích demokratického programu na zabezpečení čistého ovzduší, bezzbytkového zpracování odpadů a bezpečnou likvidaci toxických a radioaktivních látek. S bojem proti kriminalitě a drogám souvisí též potřeba zvýšení počtu policistů „na ulici“. Boj proti drogám je zvláště důležitý, uvědomíme-li si, že 5 % světové populace, kterou USA představují, „konzumuje“ kolem 50 % ve světě ilegálně vyprodukovaných drog.

To jsou jen některé problémy, jejichž řešení otevřeně postavil Bill Clinton před americké voliče. Jeho heslem bylo a je „*Spojené státy nemohou být silné v zahraničí, jsou-li slabé doma!*“ A USA chtějí obnovit svou vedoucí roli ve světové politice i ekonomice, což by se mělo projevit nejen v restrukturalizaci vojenských sil doma i v zahraničí, ale přede-

vším v posílení zahraničního obchodu, amerických i zahraničních investic v USA, v mnohostranných obchodních dohodách, jako je právě probíhající jednání s GATT nebo připravovaná pásma volného obchodu (NAFTA – Severoamerické pásmo volného obchodu s Kanadou a Mexikem, ale i pásmo volného obchodu se střední Evropou).

Základním zájmem zahraniční politiky USA je další zabezpečení národní bezpečnosti ve změněném světě. Zahraniční politika musí nalézt nové formy a prostředky, jež zajistí mírový rozvoj světa, a tím i bezpečnost USA v něm. Podle demokratů je proto nutné změnit dosavadní „jazyk studené války“ a přizpůsobit jej novým podmínkám. Prostředky poskytnuté zahraniční politice musí být dostatečné ke konfrontaci s těmi nebezpečími, která doposud na světové aréně zůstávají anebo se projevují v jiné podobě.

Týká se to především armády jako jednoho z důležitých nástrojů, jemuž je v programu věnována mimořádná pozornost. Nová struktura armády by měla:

1) Zachovat dostatečnou jadernou sílu, která by i při vzájemném snížení a kontrole stáčila zlikvidovat doposud existující nebo se nově objevivší nebezpečí.

2) Přemístit konvenční síly tam, kde jsou ohroženy americké zájmy. Znamená to jejich restrukturalizaci, snížení jejich počtu v Evropě i jinde ve světě, posílení sil rychlého nasazení, které by byly schopny se vypořádat s nebezpečím pro mír všude tam, kde by se objevilo. Předpokládané snížení ozbrojených amerických sil v Evropě na polovinu nemá oslabit americké závazky vůči spojencům v NATO a na evropském kontinentě.

3) Zachovat americkým ozbrojeným silám jejich převahu kvalitou vojáků a špičkovou technologií, kterou je třeba dále rozvíjet. Právě ony mohou přispět ke zkrácení jakéhokoli konfliktu (viz Perský záliv), a tím i k ochraně životů občanů USA.

4) Přesměrovat zpravodajské složky na zvýšení jejich schopnosti důkladněji a přesněji vyhodnocovat ekonomické a politické podmínky všude tam, kde by se mohla objevit ohniska nových konfliktů.

Pokud jde o použití vojenské síly, jsou demokraté připraveni použít ji všude a rozhodně tam, kde to bude na obranu amerických zájmů nutné. V nové éře musí být zváženy též meze a možnosti použití amerických sil v rámci kolektivní bezpečnosti, především při mnohostranných akcích k zajištění míru pod zástavou OSN.

Lze shrnout, že přes změny v uvedených záležitostech bude nová politika znamenat pokračování politiky předcházejících vlád, jak to odpovídá postavení takové supervelmoci, kterou USA dnes jsou.

Hlavní zásadou americké zahraniční politiky by měl být především podstatně větší důraz na prevenci a odvrácení vojenských nebezpečí a konfliktů, než na jejich následné řešení. Proto jsou demokraté pro další jednání o zákazu šíření jaderných a dalších zbraní hromadného ničení, pro zákaz zkoušek jaderných zbraní a pro posílení Mezinárodní agentury pro atomovou energii. Rovněž jsou pro omezení přesunů a prodeje konvenčních zbraní do krizových oblastí a států.

Významnou v programu zahraniční politiky je následující myšlenka: „... podpora demokracie slouží našim ideálům a našim zájmům. Demokratičtější svět je světem mírovějším a stabilnějším.“ Právě v části věnované „rozvoji demokracie“ je vyjádřeno také rozhodnutí pomoci „rozvíjejícím se – a doposud křehkým – demokraciím ve východní Evropě a v bývalém Sovětském svazu vybudovat demokratické instituce pro zřízení volného trhu, demilitarizovat společnosti a integrovat jejich ekonomiky do světového obchodního systému“. Pokud jde o program pomoci Latinské Americe, karibské oblasti, Afrike a jiným „rozvojovým“ oblastem, „cílem musí být pomáhat demokracii spíše než tyranům“. K tomu mimo jiné demokraté předpokládají založení „demokratických sborů“, které by ve všech těchto zemích dobrovolně zajistily právní, finanční a politické konzultace při budování demokratických institucí. V určitém smyslu se jedná o převzetí myšlenky „mírových sborů“, jež se osvědčují již od vlády prezidenta Kennedyho.

Samozřejmě existují i další mezinárodní problémy, kde USA čeká mnoho práce, mají-li splnit svou roli v nových podmínkách, ať již je to vztah k Číně (zájem na obchodu a současně kritika nedodržování lidských práv), vliv na řešení rasových problémů a otázky

vlády v Jihoafrické republice, podpora jednání o míru na Blízkém a Středním východě při ujištění Izraele o zachování „zvláštních vztahů“ s touto zemí, nebo problémy Bosny a Hercegoviny a vůbec krize na Balkáně.

Otázka lidských práv a ochrana životního prostředí v globálním měřítku nalezly v tomto programu své významné místo. Konkrétně se zmiňuje o lidských právech na Kubě, na Haiti a ve Vietnamu. Demokraté si uvědomují, že „konflikt mezi Východem a Západem nesmí být nahrazen konfliktem Sever–Jih a rostoucím rozdílem mezi průmyslovým a rozvojovým světem“. USA musí proto pomoci OSN vypracovat zvláštní plán na odstranění hladu z naší planety.

Pro zachování globálního životního prostředí je nutné, aby se USA postavily do čela boje proti narušování ozónové vrstvy a proti výrobě škodlivých látek (freonů), za zachování významných lesních masívů ovlivňujících světovou biosféru i do čela pomoci rozvojovým zemím k uvědomělé péči o životní prostředí.

V porovnání s programy amerických vlád z předcházejících desetiletí nacházíme v tomto programu skutečně nové prvky, potvrzující, že ve světě i v USA nastal opravdu čas změn, pro něž se ve volbách vyjádřila ta část Američanů, která zvolila reprezentaci Demokratické strany. Celkem obdržel B. Clinton 43 % hlasů ve 33 státech s 370 voliteli, G. Bush 38 % hlasů v 19 státech se 168 voliteli. Třetí kandidát, miliardář Ross Perrot, získal sice 19 % hlasů, ale nezvítězil ani v jednom státě.

Nový prezident, plným jménem *William Jefferson Blythe CLINTON* – bude mít v Senátu podporu 58 demokratických senátorů proti 42 republikánům. Ve Sněmovně reprezentantů bude v 93. kongresu USA 259 demokratů a 175 republikánů a 1 nezávislý ze státu Vermont. I když zde nechceme matematicky rozebírat různé pohledy na výsledek těchto voleb, přece jen je potřeba zdůraznit zvýrazněné zastoupení žen. V Senátu je nyní šest žen (poprvé i černoška a indiánka). Za zmínku stojí skutečnost, že stát Kalifornie je zastoupen poprvé výhradně dvěma senátorkami.⁶

Vítězství *Billyho Clintona* znamená zvolení prvního amerického prezidenta, narozeného po druhé světové válce (v roce 1946). Do aktivní politiky vstoupil v roce 1977 ve státě Arkansas. V posledních letech patřil k neúspěšnějším guvernérům USA. V historii USA je třetím nejmladším prezidentem.

Viceprezidentem byl zvolen senátor ze státu Tennessee *Albert Gore*, narozený v roce 1948, který posledních 16 let prožil v pracovních obou komorách washingtonského Kongresu, kde se jako zákonodárce zabýval zahraniční politikou, otázkami obrany a kontroly zbrojení. Nejvíce je však znám z posledních let jako významný ekolog a bojovník za zdravé životní prostředí. Byl vedoucím delegace amerického Senátu na světové konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji v Rio de Janeiru v létě 1992.⁷

Dne 20. ledna 1993 nastupuje nový prezident a jeho administrativa do čela USA, aby se pokusili splnit sliby a předsevzetí, která veřejně dali celým Spojeným státům a světu. Bill Clinton se vyjádřil, že by v prvních sto dnech činnosti v Bílém domě chtěl ve spolupráci s Kongresem navrhnout zákony na podporu ekonomického růstu, tj. daňové úlevy z investovaného kapitálu, což by mělo vytvořit nové pracovní příležitosti pro nezaměstnané, stejně jako vládní investice do výstavby a oprav infrastruktury. Další opatření by měla snížit rozpočtový deficit, protože jedině vyrovnaný rozpočet vede ke zdravé ekonomice. Prostředky by měly být použity z rozpočtu na obranu, kde B. Clinton hodlá postupně navrhnout snížení armády v Evropě až na 75 000 mužů. Dále chce zrušit výnos týkající se zákazu informací ženám o možnosti interrupcí.

Mnoho diskusí ve volební kampani i po ní vyvolávaly otázky Clintonovy činnosti v zahraniční politice. Zejména republikáni zveličovali jeho „nezkušenost“ v této oblasti, protože se doposud věnoval politice vnitřní. Ovšem jeho studia mezinárodních vztahů a práva na Georgetovské univerzitě, na Oxfordské univerzitě ve Velké Británii a na renomované Yaleově univerzitě mu ve spolupráci se zkušeným viceprezidentem dávají plně předpoklady pro nové impulsy pro zahraniční politiku USA. Na své první tiskové konferenci zdůraznil důležitost pokračování rozhovorů s Ruskem a s dalšími velmocemi

o odzbrojení, o stanovení limitů pro šíření všech zbraní hromadného ničení a svou podporu jednání o mírovém urovnání na Blízkém východě. K jeho prvním krokům bude patřit snaha o prosazení zákazu zkoušek jaderných zbraní, což doposud USA odmítaly.⁸ To vše má přispět k celkovému zlepšení mezinárodní atmosféry.

Shrneme-li vše, co můžeme po volbách v politice USA očekávat, neměli bychom opomenout vztah nového prezidenta k Čechům a Slovákům. Je pochopitelné, že by bylo chybou se domnívat, že střední Evropa (a to výslovně nemluvíme o našich dvou republikách) v celkové americké politice bude zaujímat nějaké výsadní postavení. Lze spíš předpokládat, že výše zmíněná podpora demokracii vychází především z faktu, aby byl zachován klidný vývoj v této části posttotalitní Evropy, aby se zde nevytvořila nová krizová oblast.

Jak se vyjádřila prof. Madeleine Albrightová (českého původu), jedna z předních členek Clintonova štábu, „*Spojené státy budou usilovat o lepší obchodní vztahy s těmito zeměmi a budou jim pomáhat budovat demokratické instituce... Clinton dal v každém případě najevo, že by chtěl ekonomické vztahy se zeměmi střední Evropy zlepšit.*“⁹

Znamená to, že nabídka, přednesená již dříve prezidentem Bushem, na uzavření dohody s Polskem, Maďarskem a Československem o vzájemném volném obchodě by mohla být nejen realizována, ale i rozšířena. Bude ovšem také záležet hodně na nás, jak dalece budeme – nyní již dvě samostatné republiky – umět na tuto nabídku reálně odpovědět.

B. Clinton, jenž v mládí jako student navštívil Prahu, se sám konkrétně vyjádřil o vztahu k nám v odpovědi na otázky Lidových novin v říjnu 1992 takto: „... *velice si cením vřelého vztahu mezi lidem Spojených států a Čechy a Slováky. Budu-li zvolen, budu usilovat o posílení tohoto přátelství. Sledovali jsme s velkým obdivem zrod sametové revoluce. Tleskali jsme pronikavým myšlenkám Václava Havla, když hovořil v našem Kongresu. Chováme úctu k vaší obnovené oddanosti principům svobody. Společně s vámi si uvědomujeme, že demokracie není nikdy hotovou věcí a vyžaduje neustálou pozornost a práci.*“¹⁰

Byl to také Bill Clinton, kdo mezi prvními státníky vyjádřil svou soustrast k úmrtí A. Dubčeka.

Po svém zrodu bude Česká republika potřebovat přátelství a pomoc takové velmoci, jakou jsou USA. Víme, že nelze očekávat záznaky a domýšlet se, že po vzniku dvou samostatných republik na místě Československa nás svět bude obletovat. Klidný vývoj po rozdělení umožní svým způsobem zapomenout, protože nejen v Evropě, ale i jinde ve světě je mnoho krizových oblastí, které budou především poutat pozornost světové veřejnosti. Přesvědčuje nás o tom například malá pozornost vývoji v pobaltských republikách v posledním období. Mluvíme-li přesto o našem vztahu a zájmu vůči nové americké administrativě, lze říci, že v určitém smyslu se oba naše státy nacházejí v nových, měnících se poměrech a vztazích kolem nás. Česká republika a její národní zájmy proto bez domyšlivosti upínají své zraky právě ke Spojeným státům a k jejich politice v Evropě. Politika USA v rámci NATO a KBSE je pro nás nadějí, že *právě podpora naší rodící se demokracii ze strany USA umožní plně realizovat národní zájmy a bezpečnost České republiky, aby se mohla stát stabilizujícím prvkem střední Evropy a přispět tak ke klidu na celém evropském kontinentě koncem tisíciletí. A to se plně kryje i se zájmy USA.*

¹ Viz Brzezinski, Z.: The Cold War and Its Aftermath. Foreign Affairs, Fall 1992, vol. 71, No. 4, 31–49.

² Viz Theo Sommer: Amerikas glanzvolle Misere. Die Zeit, Jrg. 47, Nr. 46, 6. 11. 1992.

³ Viz tamtéž, s. 3.

⁴ Viz Die Zeit, 6. 11. 1992.

⁵ Democrats Pledge Economic Growth and Leadership. Wirelles File, USIA, Embassy of the USA, Prague, July 15, s. 14–21.

⁶ Viz tamtéž, November 4, 1992.

⁷ Viz ČSTK, Zahraniční aktuality, 4. 11. 1992.

⁸ Viz Lidové noviny, 14. 11. 1992; MF DNES, 13. 11. 1992; Wirelles File, USIA, Embassy of the USA, Prague, November 12, 1992.

⁹ Lidové noviny, 29. 10. 1992.

¹⁰ Tamtéž, 5. 10. 1992.